

עניין: כמה חביבה מצוה בשעתה

ארץ צבי פרשת כי-תבוא

היינו דאו דבר בעתו לשמוח בחלקי הטוב לבד שבו, כי חלקי הרע נשארים למטה, ואין נכנסים אתו לעזרה [וכעין דכתיב (תצא כ"ה, י"ח): הנחשלים אחרך, שהי' הענן פולטן, כ"כ יש באדם עצמו חלקים שהענן פולטם, ואין נכנסים אתו בעלייתו למקום גבוה, וכמו שכתוב (שם): ויונב בך כל הנחשלים אחרך, היינו החלקים ש בך שאין הענן קולט אותם, וכמו שכתבתי בפ' כי תצא, ע' רי"ח].

וע"כ נקראת מצות ביכורים מצוה בשעתה (חולין ג"ד, ב) יותר משאר מצוות, משום דמצוה אחרת על פי רוב אין האדם ראוי לזה מצד עצמו עכשיו, רק מצד העתיד כנ"ל, ע"כ לא נחשבת לגמרי מצוה בשעתה, משא"כ ביכורים שהם בעזרה לפני ה', ושם אין רשות לזרים להכנס ואך חלקי הטוב נכנסים, כמו שכתוב: ושמתח בכל הטוב וגו', כנ"ל, וכיון שאין משתתפים במצוה רק חלקי הטוב שבאדם שהם נרצים מיד, ע"כ נחשבת מצוה בשעתה.

וזה דקדוק לשון המדרש: ראה שביהמ"ק עתיד ליחרב והביכורים עתידין להיבטל, ב' הדברים הם אחד, כי אין מקדש להכנס שם לעבודה שיהיה שייך טעם הנ"ל שחלקי הרע אין נכנסים אתו ונשארים בחוץ; והביכורים עתידים ליבטל, שאין עוד מצוה כו שיהיה ענינה ביטול והתכללות בקדושת השי"ת, ועי"ז עולה הנפש למדריגה גבוהה מאד שאין רשות לחלקי הרע שבה לעלות אתה. ולעומת זה תיקן להם ג' תפילות, כי בסידור הרב ז"ל מלאדי בהקדמה, דכל התפילה היא ביאור הק"ש, שהיא ה' אלקינו ה' אחד, שבהתפילה מבטל הכל לשמים שאין עוד מלבדו. וכן ראיתי במכתב של הרה"ק השפת אמת זצ"ל שכתב, דעיקר התפילה אינה כדי למלאות בקשתו, רק לבטל הכל להשי"ת להורות שהכל שלו, עכדה"ק. ואני הבאתי ב' ראיות לזה, א' ממה דאיתא בשם האר"י ז"ל להתפלל קודם אכילתו על מזונו וע"כ אומרים מזמור ה' רועי, והמסתכל בפירש"י לא נמצא בכל המזמור הנ"ל ענין תפילה, אך להנ"ל אתי שפיר, דבמה שאומר ה' רועי הרי מגיד בזה שכל מזונו הוא של השי"ת ומשיב הכל לשמים; ב' מדרדרישין: ולעבדו בכל לבבכם איוו היא עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפילה (תענית ב', א), ואם היה עיקר התכלית כדי למלאות מבוקשו מה עבודה היא זו, ובפרט שלא מצאו חז"ל שום עבודה שבלב כמו תפילה, ולהנ"ל אתי שפיר, כי זה עיקר העבודה להורות שהוא וכל אשר לו הם של השי"ת, וכל מה שקנה עבד קנה רבו.

ועי"ז כינה המדרש תפילה בלשון כריעה והשתחויה, כי זהו עיקר תפילה להתפלל ולהתכלל בקדושת השי"ת, כי לפי מה שמבטל עצמו כך הוא מתכלל בקדושת השי"ת [כמו שכתוב (תהלים ק, ג'): ולא אנחנו בא', וקרינן בו: ולו אנחנו, לפי מה שהוא בגדר לא לא אנחנו נעשה לפיהו בגדר לו, ב'], ועי"ז בלשון השו"ע (או"ח סי' צ"ח) כי החסידים ואנשי מעשה היו מתבודדים ומכוונים בתפילתם וכו', עד שהיו מגיעים קרוב למעלת הגבוהה עי"ש, הנה דע"י התפילה עולה למדריגה גבוהה מאד קרוב למדריגת הגבוהה. ובתיקוני זוהר (תי"י ח"ב, ל"ב, ב) וז"ל, תלת קדמאין דצלותא אינון מסדרין שאלתין על נפשיה לעאלא בהון קדם עלת העלות דתמן חיי נפשא, עכ"ל. וכיון דתפילה היא עליה גדולה לנפש היא כעין ביכורים שאין חלקי הרע יכולים לעלות, גם כתוב בתפילה: והתפללו אליך דרך ארצם (מלכים א' ח', מ"ח), הנה דומה גם בזה לביכורים, דנחשבים כאילו המצוה נעשית בעזרה, והשתחוית לפני ה"א. ועי"כ מייתי המדרש הפסוק: בואו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה' עושנו על תפילה, ושייד גם בזה סברא הנ"ל, דחשיב מצוה בזמנה, כי חלקי הרע אין נכנסים עם האדם לעזרה, רק חלקי הטוב, ועי"ז המצוה מתקבלת בשמים לריח ניחוח ואין טורפין אותה, ח"ו.

וע"כ מתחיל המדרש בפסוק: היום הזה ה"א מצור, כי במצוה אלו, ביכורים ותפילה, מתקבלים לרצון גם כפי שהם, בשעתם, ולא דווקא מצד העתיד, כי כשאנו מתקבל בשמים נאמר עליו: מה לך לספר חוקי, מה לך רמוס חצרי, שבשמים אין מבקשים ממנו כלל שיעשה, וכבש"ס (סוכה כ"ח, ב) דומה לעבד שבא למווג כוס לרבו ושפר לו קיתון על פניו, ואין המצוה מתקבלת ממנו כלל מצד זמן העכשיו, רק מצד העתיד, אבל במצוה אלו כתוב: „היום הזה ה"א מצור, כי מחלקי הטוב לבד המצוה נרצית מיד ומתבקשת ממנו.

במדרש תנחומא (תבא, א) היום הזה ה' אלקיך מצור, זה שאמר הכתוב: בואו נשתחוה וגו', אלא צפה משה ברוה"ק וראה שבית המקדש עתיד ליחרב והביכורים עתידין ליפסק, עמד והתקין לישראל שיהיו מתפללין ג' פעמים בכל יום. משמע דתפילה היא במקום ביכורים. יש להבין את הדמיון, גם מה שמתחיל בפסוק: היום הזה ה' אלקיך מצור לעשות, דהנה בש"ס (חולין ג"ד, ב) בא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה, שהרי מפניהם עומדים [מפני מביאי ביכורים], מפני ת"ח אין עומדים [בשעה שעוסקין במלאכה], ולמה נקראה מצוה זו דווקא מצוה בשעתה, ולמה לא מצינו חיוב עמידה בפני שאר מקיימי מצוה, כגון המניח תפילין וציצית, שזו ג"כ מצוה בשעתה, דשבת לאו זמן תפילין, ולילה לאו זמן ציצית. ונראה קצת דהנה בסוף פ"ק דבב"ק (ט"ז, ב) הכשילם בבני אדם שאינן מהוגנין, משמע דכשנותן צדקה לעני שאינו הגון אינו מקיים מצוה, ואמרחי דזה דווקא כשנותן שלא בזמנה, אבל המכוון למצוה נחשבת מצוה גם כשנותן לאינו הגון, וכתבתי כמה טעמים לזה. ועתה נלענ"ד עוד טעם, דהנה בש"ס (עירובין כ"א, ב) דגם רשעים גמורים עתידין שיתנו ריח, וא"כ מצד העתיד גם האיני הגון חשיב הגון, אך במס' ר"ה (כ"ח, ב): לעבור בזמנו לא בעי כוונה, שלא בזמנו בעי כוונה, ומבואר בתוס' ישנים (יומא ג"ז, א) דהוא הדין אם היה משכחת לקיים שלא בזמנה היה צריך כוונה, עי"ש היטב, ולפי"ז הנותן צדקה לאינו הגון נחשב כעין מצוה שלא בזמנה, דמפאת הזמן של עכשיו הרי אינו הגון ואינה מצוה אלא רק מצד העתיד, ושלא בזמנה בעי כוונה, ע"כ באנשי ענתות שידע בהם ירמיה הנביא שאין כוונתם לשמה, ע"כ אמר: הכשילם בבני אדם שאינם מהוגנים, אבל הנותן צדקה לשמה שפיר נחשבת מצוה מצד העתיד. (וע"ע לעיל: פ' עקב, ע' ר"ח, ופ' כי תצא, ע' רי"ב — המגיה).

והנה הרמב"ם (פ"ז מהל' תשובה הל"ז) כתב דבעל עבירה העושה מצוות טורפין אותן בפניו, ולפי הנ"ל ראוי שיתקבלו המצוות שלו מצד העתיד, אך דמצד העתיד הוי בגדר שאינו בזמנו, ואין להם תואר המצוה בשלימות כמו מצוה בזמנה. והנה בפ' יוחי (מ"ח, ח'): וירא ישראל את בני יוסף ויאמר מי אלה וגו', (פירש"י, שאינם ראויים לברכה), קחם נא אלי ואברכם. ותמוה דמה נתפא השבר: שאינם ראויים לברכה? ופירשנו בס"ד דבעצם היו ראויים לברכה, רק משום שראה שיצא מהם ירבעם, ומסתמא היה נכלל בו ירבעם בדקות גדולה, כי כל הנשמות של בניו ובני בניו כלולות באב, וירא שלא תתפשט הברכה למקום שאינו הגון. ועי"ז היתה העצה להגביה אותם למעלה עליונה, אשר חלקי הרע אין להם שליטה לבוא שמה, ממילא לא תתפשט הברכה לחלקי הרע כי הם ישארו למטה, וזה: קחם נא אלי, לשון הגבהה, להגביה אותם, כמו בלולב דכתיב: ולקחתם לכם, ובגמ' (סוכה מ"ב, א) מדאגביה נפיק ביה, הנה דלקיחה פירושו הגבהה, ה"נ קחם נא אלי פירושו הגביהם למעלות יעקב אבינו והם בעצמם הרי ראויים לברכה, וחלק ירבעם הכלול בהם לא תוכל להגביה עוף כ"כ, ממילא לא תהיה לו אחיזה בברכה.

והנה ביכורים שהיא מצוה בעזרה, וכתב ביה (תבוא כ"ו, י') והשתחוית לפני ה' אלקיך, ואינו דומה לקרבנות אחרים שמקריב דבר אחר תמורת האדם, משא"כ ביכורים נחשב עצם האדם כקרבן. כבמד"ר (בראשית פ"א, ו') בראשית בשביל ביכורים שנקראו ראשית, וביאר אדמו"ר זצ"ל מסוכטשוב (עי' בנאות הדשא ח"א, דברים מפי השמועה, תבוא — המגיה), כי זה העיקר בבריאת האדם. הנשמה היתה במעלה עליונה מאד קודם בואה לעולם הזה, אלא דשם היתה בבחי' נהמא דכסופא, משום שאין לה תשוקות חומריות, אך בעוה"ז שהחומר נמשך לתאוות ומ"מ פורש מהו, בשביל זה נברא העולם, לעבוד באופן זה את הבורא ית' שמו. וזה ענין ביכורים, כי טבע האדם לימשך אחרי פרי חדש ומשתוקק מאד לזה ומ"מ עוצר עצמו ומקריבו לשמים, בשביל זה נברא העולם, עכדה"ק. הנה במה שמבטל תאוות נפשו וגופו בעבור כבוד שמו ית' ונותן הביכורים לשמים, זה נחשב: והשתחוית לפני ה' אלקיך, דהשתחויה היא ביטול, וזה נחשב כעין הקרבה שהוא מקריב גופו לשמים, וכיון שהוא חשוב כקרבן שהוא ביטול והתכללות בקדושת השי"ת, אין לך עליה גדולה מזו. ופועל דמיוני לזה הוא מה שמצוה זו היא דווקא בעזרה, לפני ה' אלקיך, והוא רמו שאדם מתעלה למקום עליון, ושם אין אחיזה לחלקי הרע שבו, כי אין להם רשות לעלות אתו. ע"כ אחר הפסוק: והשתחוית לפני ה"א, כתוב: ושמתח בכל הטוב,